

ELEKTRON SƏNƏDLƏR KİTABXANA-İNFORMASIYA RESURSLARININ TƏRKİB HİSSƏSİ KİMİ

Zahidə Rzayeva

*BDU, Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsinin
elmi işlər üzrə dekan müavini,
tarix üzrə fəlsəfə doktoru, dosent*

Son zamanlar dünyanın bir çox inkişaf etmiş ölkələrində yaradılmış elektron kitabxanalar elektron sənədləri toplayır və elektron kataloqlardan səmərəli şəkildə istifadə edirlər. Bu istiqamətdə Azərbaycanda da xeyli nailiyyətlər əldə edilib.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 6 oktyabr 2008-ci il tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş Azərbaycan Respublikasında kitabxana-informasiya sahəsinin 2008-2013-cü illərdə inkişafı üzrə Dövlət Proqramında deyilir: "Tarixi-mədəni, ədəbi-bədii və elmi-fəlsəfi irsin toplanıb saxlanması, nəsil-dən-nəslə çatdırılmasında və cəmiyyətin intellektual, mənəvi potensialının inkişafında əvəzsiz rol oynayan kitabxanaların fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi bu sahədə əsaslı islahatların aparılmasını, fondların müasir informasiya daşıyıcıları ilə zənginləşdirilməsini, dünyanın qabaqcıl kitabxana-informasiya müəssisələrinin təcrübəsindən istifadə edilməsini, elektron məlumat banklarının yaradılmasını, kitabxanaların maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi əsini zəruri edir və bütün bunlar mədəniyyət sahəsində dövlət siyasətinin əsas prioritetlərindəndir".

İnformasiya cəmiyyəti şəraitində kitabxana fondlarının aktiv şəkildə inkişaf etdiyi istiqamətlərdən biri də istifadəçilərin Azərbaycan və xarici tam mətnli elektron mənbələrə çıxışını təmin edən elektron kitabxanaların formalaşdırılması prosesidir. Kitabxanalarda elektron mənbələrdən (resurslardan) istifadə istifadəçilər üçün xidmət keyfiyyətini kökündən yaxşılaşdırmağa imkan verir. Rəqəmsal kitabxanaların yaradılması yeni bir iş səviyyəsinə keçməyə şərait yaradır.

Elektron resurslar komplektləşdirmə profillərinə, kitabxana fondlarının və kolleksiyalarının gələcəkdə elektron formaya keçmək üçün prioritetinin seçilməsi prinsiplərinə uyğun olaraq yaradılır və əldə edilir.

Mütəxəssislərin fikrincə, elektron sənədlərin komplektləşdirilməsində seçmə üsulunun istifadəsi də lazım gəlir. Bu üsul optik disklərdə buraxılan nəşrlər üçün tətbiq edildikdə daha səmərəli olur. Digər uzaq elektron-informasiya resurslarının komplektləşdirilməsində isə seçmə aparılması effektiv olmur. Belə ki, həmin resursların tərkibi və məzmunu tez-tez dəyişdirilir, aktuallaşdırılır, yeniləşdirilir, əlavələr edilir və s.

Kitabxana fondu uzun illər ərzində bütövlükdə mühüm üstünlüklərə malik informasiya resurs kompleksi kimi formalaşmışdır. Kitabxana fondundakı sənədlər hansı formada saxlanılmasından asılı olmayaraq öz əhəmiyyətinə görə cəmiyyət tərəfindən yüksək qiymətləndirilir. Bu sənədlər kitabxanalarda toplanılır, qorunub saxlanılır, istifadəyə verilir.

Sənədləşdirilmiş informasiya o vaxt sənəd resursu hesab edilir ki, bu sənədlər kağız üzərində, maqnit diskdə, daş üzərində və s. formalarda qəbul oluna bilər. Bütün sənəd formaları sistemdə qeydiyyatdan keçirilməli, məlumat-axtarış sisteminə daxil edilməlidir.

Kitabxana fonduna yeni sənəd növlərinin, xüsusən elektron sənədlərin (maddi daşıyıcılar olmadan) tətbiqi təşkilati, texniki, texnoloji, metodoloji, dil problemlərinin eyni vaxtda həll edilməsi deməkdir.

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 6 mart 2000-ci il tarixli qərarı ilə təsdiq edilmiş “Dövlət kitabxana fondlarında saxlanılan çap əsərlərinin və digər materialların uçotu, mühafizəsi və istifadəsi” Qaydalarında deyilir: “Azərbaycan Respublikasının Dövlət kitabxana fondları kitabxanalararası əlaqələndirilmiş komplektləşdirmə, qarşılıqlı istifadə, depozitar mühafizə və mübadilə prinsipləri əsasında təşkil edilən, məlumat-axtarış sisteminə malik olan kitabxana fondlarından ibarətdir”.

Bu sənəddə qeyd olunur ki, kitabxana fondlarının uçotu fondun qorunub saxlanmasını, ondan istifadə edilməsini, fonda daxil olan və çıxarılan çap məhsullarını, fondun ümumi miqdarını, məzmununa görə bölgüsünü özündə əks etdirməlidir.

Kitabxana fondlarının repertuarı, fondun komplektləşdirilməsi, məlumat xidmətinin təşkili və kitabxana siyasətinin həyata keçirilməsi prosesində demokratikliyin gözlənilməsi müasir mədəni cəmiyyətin vacib tələblərindəndir. Bunun üçün də kitabxanaların müasir texniki vasitələr və informasiya texnologiyaları ilə təmin olunması, fondların xarici dillərdə olan ədəbiyyatla komplektləşdirilməsi əsas vəzifələrdən biridir.

Kitabxana fondunun komplektləşdirilməsi onun formalaşdırılmasının tərkib hissəsi olmaqla yanaşı, həm də bütün kitabxana prosesinin təşkilinin əsasını təşkil edir. Kitabxana fondunun komplektləşdirilməsi və təşkili, oxuculara ədəbiyyat verilişi və tövsiyəsi, kitabxana-bibliografiya biliklərinin təbliğinin ənənəvi metodu ilə bərabər, elektron resursların üzə çıxarılması, uçotu, onlardakı dəyişikliklərin izlənilməsi, istifadəçilərə informasiyanın əldə olunması sahəsində özünəxidmətin təşkili formasıdır.

Müasir dövrdə Azərbaycanın əksər kitabxanaları kitablar da daxil olmaqla, bütün informasiya mübadiləsini qabaqcıl texnologiyalara əsaslanaraq qurmağa çalışır. Bunun üçün məlumatların toplanıb saxlanılması,

axtarış sistemləri və informasiyaların ötürülmə qaydaları vahid formatda aparılmalıdır.

Əlbəttə, elektron nəşrlərin, sənədlərin və digər bu kimi elektron resursların kitabxanalarda komplektləşdirilməsi mənbələri və üsulları xeyli fərqlidir. Elektron kitabxananın ən mühüm cəhətlərindən biri kimi istənilən formatda informasiya resurslarının komplektləşdirilmə imkanlarının olmasıdır. Elektron sənədlərin və digər resursların kitabxana fondlarında komplektləşdirilməsi üçün ilk növbədə kitabxananın internetlə geniş əlaqələndirilmiş elektron kitabxanası olmalıdır. Elektron sənədlərin və digər resursların əsas komplektləşdirmə mənbəyi internet resurslarıdır.

İstənilən komplektləşdirmə üsulunda sənədlərin profilə uyğun olaraq dəqiq seçilməsi, oxucu sorğusunun və tələbatının dərinədən öyrənilməsi ilə bağlıdır. İstər ənənəvi, istərsə də elektron kitabxanaların vacib problemlərindən biri əlaqədar kitabxananın profilinə uyğun olan yüksək keyfiyyətli sənədlərin seçilməsidir. Mütəxəssislərin çoxu komplektləşdirmə üçün çap əsərlərində olduğu kimi elektron nəşrlərin və resursların seçilməsini vacib hesab edirlər.

Gələcəkdə elektron sənədlərin komplektləşdirmə optimallığının müəyyənəndirilməsi, bibliografik axtarış metodlarına yiyələnilməsi, nəzərdə tutulan sifarişlərin dərinədən öyrənilməsi məsələləri mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Komplektləşdirici kitabxana fondlarını struktur quruluşuna, oxucuların sorğularına görə öyrənməyi bacarmalıdır. O, kitabxana fondlarının həqiqi informasiya tələbatını təhlil etməli, bunun əsasında kitabxana üçün vacib olan bütün sənədlərin, o cümlədən elektron sənədlərin repertuarının yaradılmasını təmin etməlidir.